

УДК 323.15(=161.3:438)

С. Л. Самкова,*аспірант кафедры дыпламатычнай і консульскай службы БДУ*

МАДЭЛЬ ДЗЯРЖАЎНАЙ ПАЛІТЫКІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ У ДАЧЫНЕННІ ДА СУАЙЧЫННІКАЎ У ПОЛЬШЧЫ

Палітыка Рэспублікі Беларусь у дачыненні да суайчыннікаў у Польшчы з'яўляецца значным і актуальным напрамкам дзейнасці дзяржавы ў галіне міжнародных адносін, паколькі павелічэнне эканамічнага, інтэлектуальнага і культурнага патэнцыялу беларускага асяроддзя на тэрыторыі краіны-суседкі спрыяе пашырэнню і паляпшэнню двухбаковага супрацоўніцтва, а таксама стварэнню трывалага пазітыўнага іміджу нашай дзяржавы.

Мэта даследавання – вызначэнне мадэлі, а таксама вывучэнне і аналіз эфектыўнасці ажыццяўлення дзяржаўнай палітыкі Рэспублікі Беларусь у дачыненні да суайчыннікаў у Польшчы. У айчыннай навуковай літаратуры вылучаная тэматыка не знайшла належнага асвятлення. Маецца невялікая колькасць прац, у якіх часткова закранаецца дадзеная праблема, але адсутнічае яе комплексны разгляд (Н. Баршчэўская [1], М. Бацян [2], Г. Міхалькевіч [3]). Сярод польскіх аўтараў неабходна адзначыць працы М. Лісоўскага [4].

Уяўляецца, што вынікі дадзенага даследавання паспрыяюць сістэматызацыі і пашырэнню навуковых ведаў пра палітыку беларускай дзяржавы адносна суайчыннікаў у Польшчы, а таксама ў пэўнай ступені дапамогуць выпрацоўцы яе эфектыўнай мадэлі ажыццяўлення.

Найбольш распаўсюджаная класіфікацыя дыяспаральнай палітыкі заключаецца ў вылучэнні трох яе мадэлей: рэпатрыяцыйнай (прадугледжвае спрыянне вяртанню суайчыннікаў на этнічную радзіму), патэрналісцкай (накіравана на абарону палітычных, сацыяльна-эканамічных правоў дыяспары, захаванне яе культурнай, моўнай, рэлігійнай тоеснасці) і ўтылітарнай, ці прагматычнай (суайчыннікі за мяжой разглядаюцца ў якасці інструмента знешняй палітыкі для выкарыстання іх патэнцыялу ў тлумачэнні сутнасці палітычных і эканамічных інтарэсаў краіны паходжання, а таксама развіцця двухбаковых адносін, пашырэння культурнай прысутнасці ў свеце).

Уяўляецца, што палітыка беларускай дзяржавы ў дачыненні да суайчыннікаў, якія пражываюць у Польшчы, з'яўляецца спалучэннем патэрналісцкай і ўтылітарнай мадэлей. Аднак, аналізуючы дзяржаўную міграцыйную палітыку Рэспублікі Беларусь, можна прыйсці

да высновы, што і рэпатрыяцыйныя элементы таксама прысутнічаюць у адносінах да суайчыннікаў, якія пражываюць за мяжой нашай краіны, у тым ліку на тэрыторыі Польшчы (маецца на ўвазе спрощаная працэдура пераходу ў грамадзянства нашай краіны для беларусаў, а таксама асоб, якія ідэнтыфікуюць сябе як беларусы і іх нашчадкаў, якія нарадзіліся за межамі сучаснай тэрыторыі Рэспублікі Беларусь).

Значнасць супрацоўніцтва з беларускай нацыянальнай меншасцю, якая пражывае на тэрыторыі Рэспублікі Польшча, падкрэсліваецца яшчэ і тым, што Беларускім урадам упершыню была распрацавана і рэалізавана праграма супрацоўніцтва з беларускай меншасцю ў Польшчы пад назвай «Беларусы ў Польшчы ў 2005–2010 гадах» (Праграму распрацавала Міністэрства замежных спраў Беларусі пры ўдзеле Міністэрстваў культуры, адукацыі, інфармацыі, эканомікі, Нацыянальнай акадэміі навук і інш.). Сродкі на рэалізацыю канкрэтных мерапрыемстваў выдзяляліся з бюджэтаў адпаведных міністэрстваў, абласных выканаўчых камітэтаў і прадпрыемстваў. Праграма была скіравана на падтрымку беларусаў у захаванні нацыянальнай і культурнай самабытнасці, спрыянне нацыянальнай адукацыі на беларускай мове, супрацоўніцтва навуковых устаноў, што займаюцца беларускай мовай, і арганізацыю курсаў павышэння кваліфікацыі настаўнікаў з Польшчы, якія навучаюць беларускай мове, падтрымку супрацоўніцтва з прадпрыемствамі беларускага паходжання і інш. Сімвалічна, што сярод шматлікіх мерапрыемстваў Праграмы – гэта адкрыццё менавіта ў Польшчы першага Беларускага культурнага цэнтра за мяжой [3, с. 108–109].

Сучасная дзяржаўная палітыка ў адносінах да суайчыннікаў, якія пражываюць у Польшчы, ажыццяўляецца на падставе Закона «Аб беларусах замежжа», Праграмы развіцця канфесійнай сферы, нацыянальных адносін і супрацоўніцтва з суайчыннікамі за мяжой на 2011–2015 гг., а таксама шэраг міжурадавых і міжведамасных дамоў паміж дзвюма краінамі (Дамова паміж Урадам Рэспублікі Беларусь і Урадам Рэспублікі Польшча аб прызнанні эквівалентнасці ў вышэйшай адукацыі, раўназначнасці навуковых ступеняў і ступеняў у галіне мастацтва, Дэкларацыя Урада Рэспублікі Беларусь

і Рэспублікі Польшча аб супрацоўніцтве ў галіне культуры, навукі і адукацыі і інш.).

Дзейнасць па рэалізацыі асноўных мэт дадзеных палітыка-прававых дакументаў ажыццяўляецца Міністэрствам замежных спраў Рэспублікі Беларусь і яго замежнымі ўстановамі, Міністэрствамі культуры, інфармацыі, адукацыі, апаратам Упаўнаважанага па справах рэлігій і нацыянальнасцей, рэгіянальнымі і мясцовымі органамі дзяржаўнага кіравання, грамадскімі аб'яднаннямі Рэспублікі Беларусь.

Так, апаратам Упаўнаважанага па справах рэлігій і нацыянальнасцей Рэспублікі Беларусь, Міністэрствам замежных спраў і замежнымі ўстановамі Беларусі, іншымі зацікаўленымі суб'ектамі ажыццяўляецца забеспячэнне аб'яднанняў суайчыннікаў у Польшчы і іх СМІ інфармацыяй пра сітуацыю ў палітычнай, эканамічнай, сацыяльнай, іншых сферах у Рэспубліцы Беларусь, у тым ліку праз інтэрнэт-сайт апарата Упаўнаважанага па справах рэлігій і нацыянальнасцей Belarus21.by, радыёстанцыю «Беларусь» і спадарожнікавы тэлеканал «Беларусь ТБ», газету «Голас Радзімы». Пры падтрымцы апарата Упаўнаважанага, Міністэрстваў інфармацыі, культуры, спорту і турызму, Беларускага грамадства па сувязях з суайчыннікамі за мяжой «Радзіма» для суайчыннікаў, якія пражываюць на тэрыторыі Польшчы, рэгулярна праводзяцца розныя тэматычныя курсы і выставы. Так, на працягу апошніх некалькіх гадоў у выставе «СМІ ў Беларусі» прымаюць удзел прадстаўнікі СМІ беларускай дыяспары Польшчы. Традыцыйнымі сталі штогадовыя курсы для кіраўнікоў беларускіх творчых калектываў (самадзейных ансамбляў), ажыццяўляючых сваю дзейнасць па-за межамі нашай краіны, у якіх прымаюць удзел прадстаўнікі беларускай этнічнай меншасці, што пражываюць на тэрыторыі Польшчы [5].

Міністэрства адукацыі (далей – Міністэрства) у рамках Праграмы развіцця канфесійнай сферы, нацыянальных адносін і супрацоўніцтва з суайчыннікамі за мяжой на 2011–2015 гг. аказвае актыўную падтрымку суайчыннікам у Польшчы. Перш за ўсё гэта дапамога датычыцца ўстаноў адукацыі, у якіх навучаюцца дзеці беларусаў. Асноўнымі напрамкамі дзейнасці Міністэрства з'яўляюцца: развіццё партнёрскіх сувязей з навучальнымі ўстановамі Рэспублікі Польшча, у якіх вывучаецца беларуская мова, забеспячэнне падручнікамі і дапаможнікамі, іншай вучэбнай літаратурай устаноў адукацыі і так званых нядзельных школ, дзе дзеці і дарослыя вывучаюць родную мову; арганізацыя курсаў павышэння кваліфікацыі для настаўнікаў беларускай мовы; правядзенне экскурсій у Беларусі; прыём на льготных умо-

вах выпускнікоў у рамках міжнародных дамоў на вучобу ў вышэйшых навучальных ўстановах Рэспублікі Беларусь і інш. [6].

Так, у 2011 г. у межах развіцця партнёрскіх сувязей з навучальнымі ўстановамі Рэспублікі Польшча навуковай элітай з ліку прадстаўнікоў беларускай дыяспары гэтай краіны, ўстановамі вышэйшай адукацыі Рэспублікі Беларусь пры падтрымцы Міністэрства была праведзена наступная праца:

- з 15 па 17 верасня 2011 г. у г. Гайнаўка філалагічным факультэтам Белдзяржуніверсітэта сумесна з калегамі з Варшаўскага і Люблінскага ўніверсітэтаў была арганізавана Міжнародная навуковая канферэнцыя «Беларуска-польскія моўныя, літаратурныя і гістарычныя кантакты»;
- у верасні і кастрычніку 2011 г. загадчык кафедры беларускага літаратуразнаўства БДУ, прафесар З. П. Мельнікава прачытала курс па беларускай літаратуры ва Універсітэце імя М. Кюры-Складоўскай (г. Люблін);
- у рамках аказання садзейнічання ў забеспячэнні навучальных устаноў Рэспублікі Польшча ў сувязі з вывучэннем беларускай мовы метадычнай, даведачнай, мастацкай і навуковай літаратурай, матэрыяламі па культуры і гісторыі Беларусі Магілёўскім дзяржаўным універсітэтам імя А. А. Куляшова былі падрыхтаваны і перададзены Культурнаму цэнтру Беларусі ў Польшчы вучэбна-метадычныя матэрыялы па беларускай лінгвістычнай пазыцыі і мастацкім перакладзе, а ў Люблінскі ўніверсітэт – зборнікі прац кафедры гісторыі беларускай літаратуры Белдзяржуніверсітэта на беларускай мове;
- 2 студэнты і 3 магістранты Гуманітарнага ўніверсітэта ў г. Седльцы прынялі ўдзел у Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі маладых філолагаў «Слова ў мове, гаворцы, тэксце», якая адбылася 24–25 лістапада 2011 г. на філалагічным факультэце Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта і інш. [7].

Адзначым таксама, што Міністэрства адукацыі актыўна ўдзельнічае ў стварэнні механізму супрацоўніцтва з беларускай дыяспарай у сацыякультурнай сферы і захаванні беларусамі Польшчы нацыянальна-культурнай ідэнтычнасці. З гэтай мэтай праводзіцца комплекс мерапрыемстваў, у тым ліку з дапамогай таленавітай беларускай моладзі. Так, народная харавае капэла «Дзянніца» ўстановы адукацыі «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны» прымала ўдзел у XXX юбілейным Міжнародным фэсце царкоўнай музыкі «Хайнуўка 2011», які праводзіўся ў г. Беластоку [7].

Міністэрства, згодна з заяўкамі, арганізуе для прадстаўнікоў беларускай дыяспары ў Польшчы курсы павышэння кваліфікацыі (для настаўнікаў беларускай мовы), а таксама азнамляльныя экскурсіі па Беларусі. Так, у 2012 г. на базе Акадэміі паслядыпломнай адукацыі праведзены курсы павышэння кваліфікацыі для настаўнікаў беларускай мовы з устаноў адукацыі Беластоцчыны. У адпаведнасці з зацверджанай праграмай, настаўнікі азнаёміліся з тэндэнцыямі функцыянавання беларускай мовы ў пачатку XXI ст., уключаючы змены ў правапісе, а таксама наведальні літаратурны музей Якуба Коласа, прынялі ўдзел ва ўрачыстым святкаванні з нагоды 130-годдзя з дня нараджэння класікаў беларускай літаратуры – Янкі Купалы і Якуба Коласа [8].

У 2013 г., у адпаведнасці з запрашэннем Міністэрства адукацыі, у заключным этапе рэспубліканскай алімпіяды па беларускай мове і літаратуры, які праходзіў 25–29 сакавіка ў г. Брэсце, прынялі ўдзел 3 прадстаўнікі з Рэспублікі Польшча. З 29 верасня па 2 кастрычніка 2014 г. быў арганізаваны візіт у Рэспубліку Беларусь пераможцаў і лаўрэатаў юбілейнай XX Усеагульнай польскай алімпіяды па беларускай мове, а таксама іх выкладчыкаў. Так, 21 навучэнец і 4 выкладчыкі наведальні музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры, народнай архітэктуры і побыту, гарады Мір і Нясвіж, а таксама сустрэліся з прадстаўнікамі Міністэрства і былі ўзнагароджаны ганаровымі граматамі.

Важнае значэнне для рэалізацыі дзяржаўнай палітыкі ў адносінах да суайчыннікаў, што пражываюць у Рэспубліцы Польшча, мае дзейнасць Міністэрства культуры і Рэспубліканскага цэнтра нацыянальных культур (далей – РЦНК). Заўважым, што на працягу 2012–2014 гг. пры непасрэднай падтрымцы гэтых дзяржаўных устаноў былі запланаваны і праведзены мерапрыемствы, якія з’яўляюцца асновай беларускай культуры: Купалле ў Белавежы, Бандароўская гасцёўня ў Бандарах, Беларускія дажынкi ў Рыбалах, агульнапольскі фестываль «Беларуская песня», канцэрты беларускіх аматарскіх калектываў на Беластоцчыне і інш.

Так, у ліпені 2012 г. у Баціках (102 км ад Беластока) і Навакорніне (60 км ад Беластока), прайшлі беларускія народныя фэсты, падчас якіх выступілі: хор «Крыніца», ансамбль «Калінка» з Беластока, група «Арт-Пронар» з Нарвы, ансамбль «Прымакі» з Міхалова, калектыв «Каласкі», фальклорны гурт «Купалінка» з Беларусі і асобныя выканаўцы. На абодвух фестывалях было каля дзвюх тысяч гледачоў. Ад Міністэрства культуры і РЦНК былі ўручаны беларускія жаночыя і мужчынскія касцюмы ў колькасці 16 камплектаў аматарскаму калек-

тыву вёскі Махнатае [9]. Пры непасрэднай падтрымцы РЦНК у маі 2013 г. у Рэспубліканскай навукова-тэхнічнай бібліятэцы адбыўся Дзень культуры Польшчы, а ў чэрвені была праведзена сустрэча з творчымі калектывамі беларусаў Польшчы «Нараўчанка» і «Скаўронкі».

Неабходна адзначыць, што вялікую ўвагу дзяржава надае супрацоўніцтву з беларускай нацыянальнай меншасцю, якая пражывае ў Падляскім ваяводстве Польшчы, дзе найбольш моцна адчуваецца працэсы асіміляцыі беларускай часткі насельніцтва (паводле перапісу насельніцтва 2002 г. колькасць беларусаў у ваяводстве зменшылася з 150 да 48,7 тыс.). Па просьбах суайчыннікаў перадаюцца літаратура для школ з беларускай мовай навучання, нацыянальныя касцюмы для дзіцячых і сталых творчых калектываў, музычныя прылады, аргтэхніка, відэазапісы пра Беларусь, яе гісторыка-культурную спадчыну, народныя абрады, сацыяльна-эканамічнае жыццё нашай краіны, літаратуру пра Беларусь і беларускіх аўтараў. У дадзеным выпадку – гэта не толькі маральная і матэрыяльная падтрымка суайчыннікаў, што з’яўляецца першасным, але і папулярная беларуская прадукцыя за мяжой, пэўная інфармацыя пра сацыяльна-эканамічнае жыццё Беларусі праз нашых суайчыннікаў, якія выкарыстоўваюць перададзенае пры правядзенні культурна-масавых мерапрыемстваў у месцах пражывання [5].

Аднак, нягледзячы на рэалізацыю комплексу мерапрыемстваў у адносінах да суайчыннікаў, якія пражываюць на тэрыторыі Польшчы, паўстае пытанне аб ступені эфектыўнасці і задзейнічання ўсіх магчымых сродкаў для надання ім найбольшай выніковасці.

Важным паказчыкам ступені эфектыўнасці дыяспаральнай палітыкі з’яўляецца гатоўнасць самаіндэнтэфікацыі беларусаў Польшчы. Згодна са звесткамі перапісу насельніцтва ў Рэспубліцы Польшча за 2002 г., 48,7 тыс. чал. назвалі сябе беларусамі. Гэта лічба ў свой час выклікала дастаткова вострую крытыку з боку шэрагу беларускіх палітыкаў, навукоўцаў і публіцыстаў. Такая рэакцыя часткова зразумела, бо, на думку многіх спецыялістаў, у тым ліку і польскіх, яшчэ ў сярэдзіне 90-х гг. у краіне пражывалі 240–300 тыс. беларусаў. Працэс асіміляцыі беларускай дыяспары ўсё ж працягваецца і сёння. Так, у сакавіку 2012 г. Галоўнае ўпраўленне статыстыкі Польшчы агучыла звесткі апошняга перапісу насельніцтва краіны. Згодна з імі, 47 тыс. апытаных назвалі сябе беларусамі (з іх 15 тыс. лічаць сябе і беларусамі, і палякамі). Безумоўна, тэндэнцыя колькаснага скарачэння беларускай дыяспары ў Польшчы выклікае зніжэнне эканамічнага, інтэлектуальнага і куль-

турнага патанцыялу беларускага асяроддзя за мяжой, што з'яўляецца адным з негатыўных фактараў, якія перашкаджаюць правядзенню дзейсных мерапрыемстваў у дадзенай сферы [3, с. 114]. Таму справядлівымі і неабходнымі падаюцца намаганні дзяржаўных ўстаноў краіны па выпрацоўцы новых форм узаемадзеяння з арганізацыямі суайчыннікаў у Польшчы, павышэнню эфектыўнасці і пашырэнню сфер супрацоўніцтва з імі.

Такім чынам, можна адзначыць, што ў дачыненні да суайчыннікаў у Польшчы рэалізуецца патэрналісцка-ўтылітарная мадэль дыяспаральнай палітыкі з элементамі рэпатрыяцыйнай. Яе зместам з'яўляецца спалучэнне накіраванасці на абарону іх палітычных, сацыяльна-эканамічных правоў, захаванне культурнай, моўнай і рэлігійнай тоеснасці з выкарыстаннем суайчыннікаў як асноўнага інструмента знешняй палітыкі дзяржавы, а таксама садзейнічанне ў стварэнні спрыяльных прававых і арганізацыйных умоў для іх вяртання ў Рэспубліку Беларусь на пастаяннае месца жыхарства.

Уяўляецца, што сучасную дзяржаўную палітыку ў адносінах да беларусаў у Польшчы можна ахарактарызаваць як у пэўнай ступені станоўчую і паслядоўную. Аднак паглыбленне супрацоўніцтва з суайчыннікамі ў Польшчы, а таксама яшчэ большае кантактаванне паміж нашымі дзяржавамі паспрыяюць павышэнню ступені эфектыўнасці палітыкі беларускай дзяржавы ў дадзеным напрамку.

ЛІТАРАТУРА:

1. Баршчэўская, Н. Беларуская меншасць у Польшчы – праблемы і дасягненні / Н. Баршчэўская // МГА «ЗБС “Бацькаўшчына”» [Электронны рэсурс]. – 2013. – Рэжым доступу : <http://www.zbs.by/>

zbsb.org/index.php?option=com_content&view=article&id=807:-q-q&catid=34:2008-08-07-08-35-02&Itemid=104. – Дата доступу : 10.12.2014.

2. Бацян, М. Аб гісторыі і сучасным становішчы асяродку этнічных беларусаў у Польшчы / М. Бацян // Беларусь і свет: Альманах. Т. VIII. – Мінск : РІВШ, 2006. – С. 13–30.
3. Міхалькевіч, Г. М. Аб патэрналізме і ўтылітарнасці палітыкі беларускай дзяржавы ў дачыненні дыяспары суайчыннікаў у Польшчы / Г. М. Міхалькевіч (у сааўт.) // Актуальныя пытанні беларуска-польскіх дачыненняў. Да 20-годдзя Дагавора паміж Рэспублікай Беларусь і Рэспублікай Польшча аб добрасуседстве, сяброўстве і супрацоўніцтве ад 23 чэрвеня 1992 года : матэрыялы XIII беларуска-польскага «круглага стала», Мінск 19 чэрв. 2012. – Мінск : Выдавецкі цэнтр БДУ, 2012. – С. 108–115.
4. Lisowski, M. Kształcenie menedżerów jako sposób na zwiększenie współpracy transgranicznej Polska-Białoruś / M. Lisowski // Materiały XIII Międzynarodowej Konferencji Naukowej, Grodno, 15–16 listop. 2012. – Grodno, 2012. – S. 229–235.
5. Аб дзяржаўнай палітыцы Рэспублікі Беларусь у адносінах да суайчыннікаў за мяжой // Упаўнаважанага па справах рэлігій і нацыянальнасцей [Электронны рэсурс]. – 2010. Рэжым доступу : <http://www.belarus21.by> – Дата доступу : 12.12.2014.
6. Бягучы архіў Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь: Інфармацыя да пятага пасяджэння Кансультатыўнага савета па справах беларусаў замежжа пры Міністэрстве культуры Рэспублікі Беларусь. – Мінск, 2014.
7. Бягучы архіў Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь: матэрыялы да Кансультатыўнага савета. – Мінск, 2012.
8. Бягучы архіў Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь: Аб ходзе выканання комплексу мер. – Мінск, 2013.
9. Беларускія народныя фестывалі ў Баціках і Навакарніне (Польшча) // Рэспубліканскі цэнтр нацыянальных культур [Электронны рэсурс]. – 2012. – Рэжым доступу : <http://centrkult.iatp.by/?m=1&a=1&nid=106&page=1>. – Дата доступу : 10.03.2014.

SUMMARY

The article is devoted to the state policy of the Republic of Belarus in respect of expatriate community in Poland. In the article the author focuses his attention on the model and the peculiarities of the Belarusian state policy in this area? As well as on determination of the effectiveness of this policy.

Паступіў у рэдакцыю 15.12.2014 г.